

Hatásvizsgálat - ColourSchool Program – 2012/2013

EIA/2012/1.2.2.

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

A projekt az Európai Unió Európai Integrációs
Alapjának támogatásával valósul meg.

ColourSchool
2012/13-as tanév

A program az Odeon Video Kft. szervezésében az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával valósult meg. A projekt száma: EIA/2012/1.2.2. A hatásvizsgálatot a Bway Kft. végezte el a 2012/2013-as tanévben.

Tartalomjegyzék

1. A program célja és az elemzés háttere	3.oldal
1.1.Bevezető.....	3.oldal
1.2. A hatásvizsgálatról.....	5.oldal
2. Interakció esélye külföldiekkel	8.oldal
2.1.Hányan vannak.....	8.oldal
2.2.Külföldi gyerekek és tanulók.....	10.oldal
2.3 Interkulturális támogatás.....	12.oldal
2.4. Kísérő nélküli kiskorúak.....	12.oldal
2.5 Migránsok a médiában.....	14.oldal
3. A programban részt vevő diákok előítéletei	16.oldal
3.1. Cigány, zsidó padtárs.....	16.oldal
3.2 Padtárs külföldiek.....	18.oldal
4. A pedagógusok szemszögéből	22.oldal
4.1.A tanárok szerepe.....	22.oldal
4.2.Tanárok elvárásai.....	23.oldal
5. A diákok véleménye a foglalkozásokról	25.oldal
5.1. Köznevelés és illeszkedés.....	25.oldal
5.2. Diákok előzetes elvárásai, program értékelése.....	25.oldal
5.3. Foglalkozások értékelése.....	29.oldal
6. Program folytatásának lehetséges indokai	31.oldal
7. Javaslatok helyett	33.oldal
Hivatkozások.....	35.oldal

1. A program célja, az elemzés háttere

1. 1. *Bevezető:* A hatásvizsgálat¹ a ColourSchool, bevándorlókkal kapcsolatos szemléletformáló programot értékelt, melyet a 2012/2013. tanévben az Odeon Video Kiadó- és Kölcsonzó Kft. szervezett 9-10. osztályos középiskolásoknak. Az Odeon Kft. korábban, több alkalommal tartott tolerancianövelő vagy magyarországi bevándorlókat érintő kulturális eseményeket. A filmvetítéseken alapuló, drámapedagógiai eszközöket alkalmazó komplex érzékenyítő ColourSchool programba közel 500 középiskolást vontak be. A program rövid elnevezése: *filmes beavató program a bevándorlásról.*

A támogató célja: Az Európai Integrációs Alap a harmadik országbeli állampolgárok számára a magyarországi integrációt segíti elő, így a pályázati programoknak közvetve vagy közvetlenül a – jogi kategóriaként ebben a formában nem létező – bevándorlókra kellett, hogy irányuljanak. Az Integrációs Alap négy fő stratégiai célt meghatározva, különböző gazdasági, társadalmi, kulturális, vallási, nyelvi és etnikai háttérű harmadik országbeli állampolgárok számára a tartózkodási feltételek teljesítését, európai társadalmakba történő beilleszkedését segíti elő.² A ColourSchool program tematikája, a diákok számára kidolgozott foglalkozások a támogató elvárásainak megfelelően a bevándorlás területére irányultak. A hatásvizsgálat nem merült el a külföldiek szabályozó státuszkategóriák között (migráns, menedékkérő stb.), hanem általánosságban, a középiskolásoknak a külföldiekkel kapcsolatos véleményéről, érzelmi beállítottságáról próbált meg képet kapni. A bevándorlókat érintő jogi kategóriákat a program foglalkozásai részben érintették, mindezek szigorú lehatárolására a kérdőívben mégsem tértünk ki. A tanulmányban ezért érintünk olyan területeket és csoportokat, amelyek a programok és a foglalkozások tartalmi szintjén nem jelentek meg közvetlenül (pl. menedékkérők, menekülttáborban tartózkodók) viszont a másságról, az elfogadásról, a külföldiek befogadásáról, a Magyarországon élő külföldiek helyzetéről többet elárulnak számunkra. A migrációs trendek vizsgálatakor általában azt kell figyelembe venni, hogy mennyire befogadó vagy elutasító közegbe kerül egy bevándorló, ezért a diákokat érintő érzékenyítő foglalkozások sikere, illetve a középiskolások szempontjából az inkább mellékes szempont, hogy valaki éppen hontalan vagy menedékkérő, vagy legálisan Magyarországon tartózkodó harmadik országbeli állampolgár. A külföldiekkel kapcsolatos sztereotípiákon kívül

¹ Hatásvizsgálat a ColorSchool program keretében, az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának (EIA 2012/1.2.2.) támogatásával jött létre. Az Odeon Video Kiadó- és Kölcsonzó Kft. a programra 17 872 402 forint összegű támogatásban részesült.

² Az Európai Menekültügyi Alap hatálya alá tartoznak a harmadik országbeli állampolgárok és a hontalanok. Az EIA programja nem támogatja a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény hatálya alá tartozó személyeket: a menekültkénti vagy oltalmazottkénti, valamint menedékeskénti elismerésüket kérők, továbbá a menekültek, az oltalmazottak és a menedékeseket. Azok a befogadott jogállású személyek, akik menekültügyi eljárás ügyfelei, ideértve azokat a befogadottakat is, akiknek nemzetközi védelem iránti kérelmét a menekültügyi hatóság elutasította, és akik a menekültügyi hatóság döntésének bírósági felülvizsgálatát kérték ők a bírósági felülvizsgálati eljárás jogerős lezárulásáig szintén nem tartoznak az Alap személyi hatálya alá. (EIA pályázati útmutató alapján)
<http://www.solidalapok.hu/sites/default/files/P%C3%A1ly%C3%A1zati%20%C3%BAtmutat%C3%B3%20eia2012.pdf>

az előítélet-vizsgálatokhoz hasonlóan, a hazai nemzeti vagy etnikai kisebbségekkel, az antiszemitizmussal kapcsolatos előítéleteikre is kíváncsiak voltunk.

A pályázói célok: A ColourSchool olyan beavató programként definiálta magát, amely filmvetítésekre épülő, bevándorlást érintő foglalkozások mellett, az integráció kérdéseit is körüljárja. A program tervezésekor az Odeon stábja célul tűzte ki, hogy a diákok megismerkednek a migráció még kevésbé ismert társadalmi hátterével, amely feltételezhetően hozzájárul ahhoz, hogy nagyobb eséllyel váljanak a későbbiekben befogadóbbá. Emellett a diákoknak nő majd az aktivitása, a program ideje alatt létrehozott folyamatos információt adó, párbeszédre ösztönző, interaktív virtuális felület pedig a közös problémafelvetést, megoldást, tájékozódást, tanulást segíti majd elő. További elvárt hatás volt, hogy a diákok tanárai is tájékozottabbá váljanak a témában, be tudják építeni munkájukba az új ismereteket és később is tovább adják a bevándorlókról szerzett tudásukat.

A tervezési szakaszban, ezeket a pályázói célokat és magukkal szemben kitűzött elvárásokat fogalmazták meg a ColourSchool megvalósítói, a hatásvizsgálattól pedig elvárásuk volt, hogy a projektben alkalmazott módszer eredményességéről, az átadott ismeretek maradandóságáról, a foglalkozások minőségéről és hatásáról, valamint a résztvevők szemléletének változásáról értékelhető visszajelzéseket kapjanak. A foglalkozások egy része indirekt vagy direkt eszközökkel próbálta a középiskolásokat gondolkodásra, aktív önálló feladatra, véleményformálásra rábírni.

„A véleményünkre voltak kíváncsiak. A céljuk az, hogy ne kategorizáljunk származás szerint, meg hogy ne első látásra ítéljünk.” (10. osztályos gimnazista)

Külső, egyéb nem tervezett hatások: A programmal egy időben több hazai és külföldi migránsokkal kapcsolatos esemény vagy negatív hír jelent meg, emellett a menedékkérőket érintő szigorúbb törvényi intézkedés is hatályba lépett.³ A program indokoltsága között szerepelt, hogy a Magyarországra érkező migránsok, ezzel együtt a közoktatásban megjelenő iskoláskorúak létszáma is várhatóan emelkedhet⁴. Az élet igazolta ezt a feltevést, a korábbi évekkel szemben a program ideje alatt jelentősen megemelkedett Magyarországon a

³A program második kérdőíves adatfelvétel során zajlottak például a svédországi bevándorlókat érintő zavargások, korábban a balassagyarmati közösségi szállás okozott helyi feszültséget, majd a debreceni menekülttábor kapcsán szorgalmazott a Város törvényi szigorító intézkedést. 2013. július 1-jével szabályozás szerint, az összes hazánkba érkező menedékkérőt, ún. menekültügyi őrizetbe vehetik a jövőben. (2007. évi II. törvény, 54. § (6) e).

⁴ „A középiskolások a migrációban kiemelten érintett nemzedék és bár a közoktatás számára a bevándorlás jelenleg nem égető probléma, a jövőben az intézmények a migráns gyerekek nagyobb arányú megjelenésére számíthatnak, ami tapasztalatok és megfelelő felkészültség hiányában gondot okozhat a nem magyar anyanyelvű tanulók oktatásában.” (Odeon pályázati anyaga 2.1 fejezet)

menedékkérők aránya. A kormányzat intézkedésül, újabb befogadó állomás megnyitása mellett döntött, amely lakossági ellenállást eredményezett.⁵

1. 2. A hatásvizsgálatról: A program vizsgálatát kérdőíves adatfelvétellel, strukturált interjúkkal végeztük, illetve résztvevő megfigyelést alkalmaztunk. Az interjúk során kíváncsiak voltunk arra, hogy a diákok hogyan értékelik a filmeket és az azokhoz kapcsolódó foglalkozásokat, a program hatékonyságát, milyen gondolatok fogalmazódnak meg a migránsokkal, a kisebbségekkel és általában a mássággal kapcsolatban. A kérdőíves adatfelvétel során törekedtünk az összehasonlíthatóságra, egyrészt a TÁRKI kutatásaival,⁶ másrészt Ligeti György 2005-ben készült, reprezentatív, középiskolás diákok körében készült vizsgálatának⁷ eredményeivel.

A ColourSchool eredetileg több iskolát, különösen azon települések iskoláit szívesen látta volna a programban, ahol befogadó állomás vagy menekült tábor működik, de csak egy debreceni középiskola jelentkezett a programba. A résztvevő középiskolák száma a tervezettnél kevesebb lett, viszont iskolánként több osztályt is sikerült bevonni és közel 500 fő diákot sikerült elérni.

- A ColourSchool felhívására jelentkező 11 budapesti középiskola mellett Nyíregyháza, Debrecen egy-egy, míg Miskolc két iskolája kapcsolódott a programhoz. Közel 500 tanuló és tanáraik vettek részt a programban.
- A projekt kezdetén (141 db) és zárásakor (203 db) kérdőívet vettünk fel, emellett 25 tanulói és 5 tanári interjú készült el. A vizsgálat nem reprezentatív az ország összes, 9.-10. osztályos középiskolás tanulója nézve.
- A program időbeli korlátait is figyelembe véve elemeztük (előítélet-kutatások; egyéb, témába vágó, középiskolásokat jellemző statisztikák) a filmvetítéseken alapuló, komplex érzékenyítő módszert, a program hatását.
- Kísérletet tettünk, hogy visszajelzéseket adjunk a program további célkitűzésével kapcsolatban, azaz a tanulók attitűdjei mérhetően nyitottabbak lettek-e a bevándorlókkal, kisebbségekkel kapcsolatban.

Utóbbi szemponttal kapcsolatban felmerült az a folyton visszatérő kérdés, hogy kérdőíves adatfelvétellel sikeresen lehet-e feltárni az előítéletesség mértékét és hátterét a diákok körében. Az előítélet-kutatások kritikái között gyakran megfogalmazódik az a probléma, hogy a provokatívnak tűnő kérdések már előfeltevések formájában jelennek meg. A kérdésekben

⁵ A BÁH a Győr melletti Vámoszabadiban 200 férőhellyel befogadó állomást megnyitása mellett döntött, amely helyi és több községre kiterjedő hónapokig tartó heves tiltakozással járt.

⁶ A TÁRKI 1992 óta rendszeresen vizsgálja a magyarországi idegenellenesség alakulását a menedékkérők befogadásán keresztül.

⁷ Ligeti György: Sztereotípiák és előítéletek. In: TÁRKI, Társadalmi riport, 2006, 373-389.

megjelenő negatív feltételezésekkel kapcsolatos ellenérzéseiket a tanulók számunkra is megfogalmazták:

„Ne úgy próbálják lenyomni az ember torkán azt, hogy a bevándorlók jók, mintha eddig utáltuk volna őket. Ez a kérdőív is tök fölösleges volt.” (A programot többségében hasznosnak ítéző 9. osztályos gimnazista véleménye)

A dilemmák között az is szerepelt, hogy milyen mértékben és sikerességgel tudjuk mérni egy olyan program hatását, amely egy iskolai tanéven keresztül, de iskolai osztályonként csak három foglalkozásra épül. Bár ezen felül – de nem a program keretében, annak esetleges multiplikátor hatásaként – osztályfőnöki órákon és önállóan végzett feladatok során is tudtak foglalkozni a diákok a bevándorlás témájával. A program időtartamát mint mutatót ebben a formában nem vontuk be az értékelésbe, mivel nem feltételeztük, hogy több időráfordítással gyökeresen megváltoznak a diákok attitűdjei, és a program lebonyolítóinak sem voltak hasonló elvárásai. A beavató program a külön feladatokkal együtt, ha teljes mértékben nem is fedte le, de átölelte a 2012/2013 tanévet.

Előítéletek és mérésük: Az előítéletek mértékét a valóságban vagy azt modellező módon, így a középiskolásokat jellemző, a mindennapi életben megjelenő xenofób aktusaikat kivitelezhetetlen lett volna mérnünk. A korábbi kutatások összehasonlíthatóságát is előtérben helyezve, az úgynevezett társadalmi távolságot próbáltuk feltérképezni a diákok körében. Ezért az általuk elfogadott interakciók alapján (szomszédom, iskolatársam, padtársam, stb. lehet-e egy másik csoport tagja) következtettünk a külső csoportokkal szembeni előítéleteik és a diszkriminatív beállítottságuk mértékére. A xenofóbiát és a cigányellenességet gyakran együtt vizsgálják a társadalmi távolság mérése során, mivel a tolerancia mértékének a foka, a cigányellenesség erősségén keresztül elvileg jól értelmezhető keretet ad; a cigányellenesség összefüggést mutat más társadalmi csoportok tagjaival szembeni negatív attitűdökkel. Erős Ferenc szerint Magyarországon a cigányellenesség mértéke 1994-től 2005-ig csökkenő tendenciát mutatott (Erős, 2005⁸), míg más kutatók szerint nem könnyű eldönteni egyértelműen azt a kérdést, hogy erősödtek-e a cigányokkal szembeni előítéletek vagy csökkentek (Csepeli-Fábián-Sík, 1998-2006⁹). Feltételezhetően az átlagemberek számára is érzékelhető, hogy a közbeszédben több éve jelen van a cigányság, mint állandó téma. A TÁRKI munkatársainak elemzése szerint (Bernáth és Krekó 2012¹⁰) inkább az valószínűsíthető, hogy a magyar társadalom attitűdjei a cigányokról közel változatlanok az 1990-es évek közepe óta.

⁸ Erős szerint a csökkenés főképp abban mutatkozott meg, hogy kisebb lett a negatív állításokkal egyetértők aránya. Erős Ferenc: Az előítéletek kutatás dilemmái. In: Neményi Mária-Szalai Júlia: Kisebbségek kisebbsége. A magyarországi cigányok emberi és politikai jogai. Új Mandátum, 2005, 353-375.

⁹ Csepeli György-Fábián Zoltán-Sík Endre: Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények. In: TÁRKI, Társadalmi riport, 1998, 458-489.

¹⁰ Bernát Anikó-Krekó Péter: Cigányellenesség és radikalizmus. TÁRKI, Társadalmi riport, 2012

Az előítélet-kutatások többsége, az idegenellenesség-mérésekhez hasonlóan, gyakrabban irányul a felnőtt lakosság véleményére, mint a fiatalokéra. A szülői minták, az otthonról hozott sztereotip panelek erősebb tényezők lehetnek, mint a kortárs csoportok hatása.

Az idegenellenesség 2012. évi, magasnak mondható értékhez (40%) képest 2013-ra ez az adat némileg csökkent (36%), de így is – kismértékben – magasabb, mint a 2000-es évek átlaga volt. Tízből három-négy magyar felnőtt szerint egyetlen menedékkérő se léphessen be az országba, míg öten mérlegelnék a választ, és csupán egy válaszadó támogatná minden menedékkérő beengedését Magyarországra (Sík, 2013¹¹).

A magyarok a munkahelyeket féltik a bevándorlóktól, elutasításuk elsősorban „anyagi természetű: „Magyarországon elsősorban a munkahelyek féltése és a gazdasági aggodalmak játszanak szerepet az idegenellenességben, és csak másodsorban a kulturális idegenkedés”¹².

A megkérdezett diákok közül minden harmadik azon a véleményen volt, hogy a külföldiek, bevándorlók csak gazdasági előnyök miatt jönnek Magyarországra, és a program végén sem javult ennek a kérdésnek a megítélése. Felmerül a kérdés, hogy egy középiskolást valóban a munkahelyek helyzete foglalkoztatja vagy a családi háttér, otthonról hozott attitűd dominánsabb. A program végén a diákok gazdasági jellegű félelmei közel változatlanok maradtak, míg a kulturális félelmeik valamelyest csökkentek a program végére. Korábban minden harmadik diák a külföldiek befogadását kulturális szempontból ártalmasnak tartotta, a program végén csak minden negyedik utasította el ugyanezt.

¹¹ Sík Endre: Szolid átrendeződés a lakosság idegenekkel szembeni véleményében. 2013
http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130205_idegenellenesség.html

¹² <http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110705.html>

2. Interakció esélye külföldiekkel

A programban résztvevő budapesti belvárosi iskolák tanulóinak, vagy a debreceni középiskolásoknak nagyobb esélyük volt külföldiekkel találkozni, ami a gyakorlatban kimerülhet abban, hogy megkülönböztethető rasszjegyekkel rendelkező emberekkel találkoznak az utcán, netán kereskedelmi, szolgáltató helyeken. Budapesten kívül a legtöbb bevándorló Debrecenben, Nyíregyházán, Szegeden és Pécsen él¹³, de utóbbi két településről nem sikerült iskolákat megnyernie a programnak, mint ahogy a balassagyarmati középiskolák is elzárkóztak a részvételtől.

2. 1. *Hányan vannak:* Amíg a nem EU tagországokból érkező bevándorlók az EU össznépességének közel 4%-át teszik ki, addig ez az arány Magyarországon nem éri el az 1%-ot. A Magyarországon érvényes engedéllyel rendelkező, huzamosan itt tartózkodó külföldiek száma 2012. január 1-jén *211 700 fő* volt, 2,3 százalékkal haladva meg az egy évvel korábbit.

2013. január 1-jén a KSH adatai szerint már csak *143 600 fő* volt, a külföldi állampolgárok aránya az ország népességének az 1,4 százalékára csökkent. Utóbbi létszám a 2000 év utáni adatoknak felel meg, a külföldiek számának a növekedése a 2006-2012 közötti években jelentkezett (160 ezer és 200 ezer között szóródott). A 2013 évi csökkenést a határon túli magyarok honosítása is magyarázhatja, a magyar származású bevándorlók aránya hagyományosan mindig magas volt Magyarországon. A megnövekedett létszámú, többnyire hivatalos papírok nélkül illegálisan érkező menedékkérők a fenti statisztikába nem kerülnek bele.

2013-ig valamelyest nőtt az Ázsiából - azon belül Kínából -, Afrikából érkező érvényes engedéllyel rendelkező külföldiek létszáma, de a bevándorlók háromnegyede továbbra is Európából, ezen belül Romániából, Ukrajnából, Szerbiából és Németországból érkezik.

Az EU régi tagországoihoz viszonyított alacsony magyarországi bevándorlás ráta a külföldiek irányában a legnegatívabb attitűddel párosul az Európai Unió 27 tagországa közül. Magyarországon csak a nemzeti kisebbségeket tartották meglehetősen nagy veszélyforrásnak az ország békéjét tekintve, megelőzve a migránsokét is. A KSH fenti adatai a harmadik országbeli állampolgárok létszáma közül csak az érvényes engedéllyel rendelkezőket tartalmazza. A menedékkérők létszámának emelkedését sem valószínű, hogy empirikusan megtapasztalnák a diákok, mivel a külföldiek jelentős részét vagy visszatoloncolják, vagy befogadó állomásra kerülnek, vagy egyszerűen tovább állnak, amikor lehetőségük van rá.

Invázió: A megkérdezett középiskolások véleménye hasonló volt egy 2009-es felméréshez, miszerint a magyar társadalom a bevándorlók integrációját más társadalmi

¹³ A külföldiek 42,6%-a Budapesten, 36,8%-a a fővároson kívüli városokban, 20,6%-a pedig községekben él. A bevándorlók korösszetétele fiatalabb a honos népességénél. Mindkét nem esetében a 20-39 éves korosztály létszáma a meghatározó, arányuk közel 49% volt a Magyarországon élő külföldiek körében. (Statisztikai tükör, VII. évfolyam, 30. szám, KSH 2013. április 25.)

problémákhoz képest kevésbé súlyosnak tekintik. A ColourSchool vizsgálatokor a diákok körében a cigányság integrációját kérdőjelezték meg nagy arányban, emellett a bevándorlók számát is rendszerint túlbecsülték.¹⁴ Több diák „invázióról” számolt be, hangot adva annak a félelmüknek, hogy elárasztják a külföldiek az országot.

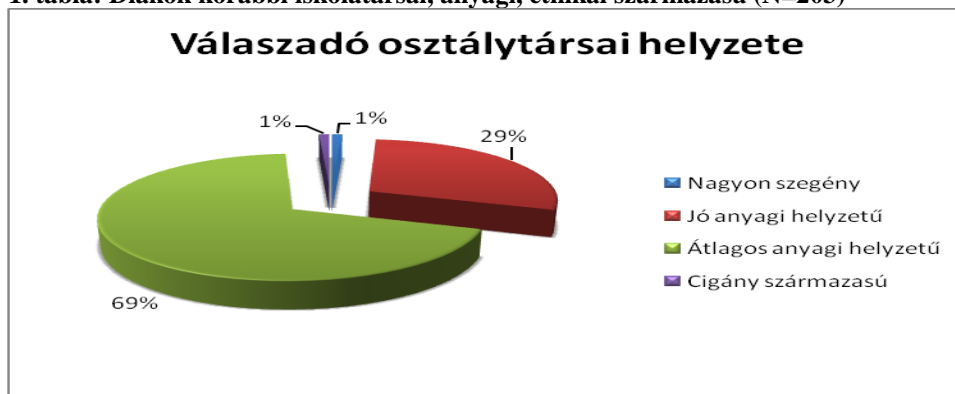
„Kevesebb „húzott szemű” kéne Magyarországra” (pedagógus szülők 10. osztályos gimnazista gyermeke).

„Semmilyen jellegű pozitív gondolat nem jut eszembe. Szimplán irritálnak. Ha már ide születtem, örülnék ha magyar emberek között élhetnék, nem tömegesen bevándorló kínaiak között.” (17 éves szakközépiskolás lány, aki egyébként rendszeresen étkezik kínai étteremben).

Az idézetek ellenére az invázió érzése tömegesen nem jelentkezett a tanulók körében. A ColourSchool programon belül, az egyik legnagyobb népszerűsége az asszociációs foglalkozásnak volt, melynek során találkozhattak a diákok egy-egy Magyarországon élő bevándorlóval. Az előítéletek lebontásában szükségesek a személyes találkozások, kérdés, hogy a jövőt tekintve mekkora esélye lesz egy diáknak bevándorlókkal, nem magyar iskolatársaikkal interakcióba kerülni. Statisztikailag feltehetően továbbra is alacsony az esélye annak, hogy migránsokkal napi kapcsolatba kerüljenek a magyarországi gyerekek, ennek nemcsak az alacsony migrációs trend az oka, hanem az is, hogy nem kerül be minden külföldi, például menekült, kísérő nélküli kiskorú a közoktatási intézményekbe és a felnőttkorúak jelentős része nem tud integrált közegben önállóan létezni. A diákokat megkérdeztük, hogy lakóhelyük vagy korábbi iskolájuk mennyire volt homogén vagy heterogén az anyagai helyzetet, etnikai származást vagy a migránsokat tekintve. A diákok egy-két kivételtől eltekintve átlagos, saját magukhoz hasonló helyzetű lakó és tanulókörnyezetről számolt be, ezért nagyobb részt nincsenek saját tapasztalataik más, eltérő kultúrájú vagy szociális helyzetű társadalmi csoportokról. Harmadik országbeli, nem magyar ajkú, iskola vagy osztálytársa szintén alig volt a programban résztvevő diákoknak. Az egyik programban résztvevő gimnáziumban kis számban tanultak ázsiai tanulók, egy vidéki középiskolában pedig a cigány tanulók voltak többségben akik a nem cigányokkal érintkeztek ritkábban.

¹⁴ Lengyel György, Göncz Borbála: A befogadó társadalom bevándorlókkal kapcsolatos attitűdje In: Állampolgári Tanácskozás a bevándorlók integrációjáról. Budapesti, Corvinus Egyetem (2009)

1. tábla: Diákok korábbi iskolatársai, anyagi, etnikai származása (N=203)

Colourschool kérdőív 2012/2013

Az oktatási statisztika (KIR-STAT) adatai szerint a programban résztvevő diákok többsége most is átlagos, vagy annál jobb helyzetű középiskolába jár. Az iskolák többsége alacsony arányban oktat hátrányos helyzetű diákokat. A programban bevont iskolák felében csak 2-7% ezeknek diákok aránya, négy iskolában minden tizedik hátrányos helyzetű, és csak egy vidéki iskolában éri el a 22%-ot arányuk. A szegény és alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekei, az úgynevezett halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek, öt iskolában egyáltalán nem találhatóak, egyik iskolában csak 1 ilyen tanuló van a statisztika szerint. Négy iskolában 2-4% a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya, míg egy iskolában 6,3% aránya ugyanezen tanulóknak. Kiugró, szembetűnő adat csak az integráltan oktatott sajátos nevelési igényű tanulók tekintetében van, az iskolák elvétele, iskolánként 1-2 fő SNI tanulókat oktatnak, míg az egyik vidéki középiskola intézményegységének 188 tanulója közül, 90 diák sajátos nevelési igényű. A középiskolások zöme átlagos vagy annál jobb tanulói környezettel jellemezhető, és a tanulók lakókörnyezetére sem jellemző, hogy slum, szegregátum lenne, vagy jelentősebb bevándorló csoport lakna a szomszédságban. Csak a diákok 1%-a számolt be arról, hogy kizárólag roma vagy külföldi, 3,9%-a pedig, hogy többségében roma vagy külföldi lakik a közvetlen szomszédságban. A diákok harmada vegyesnek ítélte meg a lakókörnyezetét, 63% pedig olyan helyen lakik ahol alig vagy egyáltalán nem laknak más etnikumú szomszédok.

2. 2. *Külföldi gyerekek és tanulók:* A magyarországi közoktatásban és azon belül a középiskolákban, kisebb mértékben emelkedett a külföldi tanulók aránya azzal együtt is, hogy erre vonatkozólag az adatszolgáltatás és az adatnyilvántartás nem tekinthető teljes mértékben megbízhatónak¹⁵, mivel intézményenként teljesen eltér, hogy kit értenek „külföldi tanuló” alatt. A létszám változóan hullámzó, 2000/2001 tanévben 10 000 fő alatt volt valamivel a külföldi gyerekek aránya, majd a következő két tanévben 12 762, illetve 12 575 fő volt. A 2. számú

¹⁵ A „migráns tanuló”, „külföldi tanuló”, „bevándorló szülők gyermeke”, „bevándorló gyermek”, „nem magyar anyanyelvű tanuló”, „nem magyar ajkú tanuló”, „nem magyar állampolgárságú tanuló”, stb. megjelölések a legelterjedtebbek. Bukus Beatrix: A migráns háttérű tanulók körére vonatkozó fogalmak és az adatgyűjtés összefüggésrendszere. Iskolakultúra 2011/1. A „migráns tanuló”, „külföldi tanuló”, „bevándorló szülők gyermeke”, „bevándorló gyermek”, „nem magyar anyanyelvű tanuló”, „nem magyar ajkú tanuló”, „nem magyar állampolgárságú tanuló”, stb. megjelölések a legelterjedtebbek.

táblázat adatai szerint a 2009/2010 tanévtől emelkedett 10 000 fő körüli létszám 13 837 főre a 2012/2013 tanévben.

A magyar és nem magyar állampolgár gyermekek, tanulók magyarországi interkulturális nevelésének, illetve nevelés-oktatásának pedagógiai rendszere 2004-ben, rendeletben szabályozásra került és külön kiegészítő források igényelhetők azóta a nem magyar ajkú, külföldi állampolgárságú gyerekek után.¹⁶

2. tábla: Külföldi állampolgárságú gyerekek és tanulók

Tanév	Óvoda fő	Általános iskola fő	Szakiskola fő	Középiskola fő	Összesen fő
2012/2013	2696	6310	450	4381	13 837
2011/2012	2366	5954	520	4190	13 030
2010/2011	1701	4288	487	3659	10 135
2009/2010	1515	4200	462	3667	9844

Forrás: Oktatási Évkönyv 2011/2012 és KIR – STAT alapján

Alább a 3. számú táblázatban látszik részletesebben, hogy milyen státussal, jogcímmel rendelkeznek a külföldi tanköteles korú gyerekek. Jelenleg nincsen pontos adat arról, hogy a feltehetően magyar ajkú bevándorlókat is jelentő bevándoroltak és kettős állampolgárok között mennyi a magyar származású óvodás és iskolás. A származási országból következően ebben a két kategóriában vannak többségben azok, akik magyar származásúak, akik a szomszédos országokból települtek át.

3. tábla: Magyarországon tanuló nem magyar, illetve kettős (magyar és egyéb) állampolgárságú tanulók

Feladatellátási hely típus	Hány országból érkeztek	a szabad mozgás és tartózkodás jogát Mo.-on gyakorolja	bevándorolt vagy letelepedett jogállású, illetve Mo. területén való tartózkodásra jogosító engedélye van	menedékjogot kérő, menekült, menedékes	kettős állampolgár	Összesen
Óvoda összesen	94	506	973	32	843	2696
Általános iskola összesen	105	1057	1936	189	2382	6310
Szakiskola összesen	30	60	133	48	102	411
Speciális szakiskola összesen	10	26	5	3	5	39
Gimnázium összesen	94	397	961	56	1148	2906
Szakközépiskola összesen	62	265	460	13	530	1475
mindösszesen	Átlagosan 66 országból	2311	4468	341	5010	13 837

Forrás: KIR-STAT 2012/2013 alapján

2. 3. Interkulturális támogatás: A rendelkezésre álló államilag kiegészítő forrásokkal is támogatott interkulturális programok alkalmazása évek óta alacsony hatékonyságú. Az oktatási

¹⁶ <http://www.nefmi.gov.hu/nemzetkozi-kapcsolatok/vonatkozo-magyar/oktatasi-miniszter>

intézmények kiegészítő támogatást¹⁷ a nappali rendszerű oktatásban vehetik igénybe menekült gyerekek után. A 2012/2013. I. félévben 95 gyerek, míg a II. félévben csak 89 gyerek után igényeltek ilyen kiegészítő támogatást.

A 6 fő csökkenés egyedül a debreceni csapókerti általános iskolában jelentkezett. A rendelet b) pontja alapján csak 9 nem magyar ajkú bevándorló gyermek után igényelték a kiegészítő támogatást azok az intézmények, ahol az osztály tanítási nyelve magyar volt. A 3. táblázat adatai között látható, hogy az 1936 fő bevándorló általános iskolás fele (940 fő), míg a menedékes státuszú 189 fő általános iskolásnak a kilencven százaléka harmadik országbeli állampolgár. Megállapítható, hogy az interkulturális programok a bevándorló gyerekek elenyésző hányadát érik el célzott támogatásokkal, amelyek összegüket tekintve sem jelentősek, a 2012/2013 egy félévre jutó összeg 13 510 000 forint volt.

Az elmúlt két évben átlagosan 1200-1400 fő kapta meg hazánkban a magyar állampolgárságot. 2012-ben menekültként kevesebb mint 20 főt, oltalmazottként 88 főt ismertek el és 148 esetben elutasították ezen kérelmeket. Az illegálisan Magyarországra ékezők száma 2011-ben meghaladta az 1600 főt, 2012-ben pedig 2074 főt tartott nyilván a bevándorlási hivatal. A menekültek többsége a rendőrségi statisztikákban jelenik meg, a legnagyobb létszámú azon külföldiek, akiket visszairányítanak, visszatoloncolnak a határon.

4. tábla: Visszairányított külföldiek

visszairányított harmadik országbeli állampolgár meghallgatása nem volt szükséges (év)	2010	2011	2012
fő	11 632	11 819	9316

Forrás: Magyar Helsinki Bizottság

2. 4. Kísérő nélküli kiskorúak: A migránsok és menedékkérők között 2012-ben a kísérő nélküli kiskorúak száma korábban még soha nem tapasztalt mértékben nőtt, összesen több mint 800 családjától elszakított fiatalot fogott el a rendőrség, többségében Afganisztánból érkeztek. Az iskolai adatokhoz hasonlóan az egyéb külföldieket érintő adatok megbízhatatlanságára is a kutatók felhívják a figyelmet (Sík, 2013¹⁸). A Helsinki Bizottság határmegfigyelő programjáról szóló beszámolójában¹⁹ olvasható, hogy: „az ORFK adatai szerint 2012-ben összesen 875 családjától elszakadt kiskorút fogtak el, közülük 615 volt afgán, 76 pakisztáni, 34 algériai, 27 koszovói, 21 szomáliai, 18 marokkói, 13 ismeretlen, 11 szír, 11 bangladesi, 8 szerb és 7 líbiai állampolgár, összesen 28 állampolgársági kategóriában. Ezek a gyerekek főként 14 és 18 év

¹⁷ 28/2012. (IV.27.) NEFMI rendelet 7. § (1). a) pontja alapján a nappali rendszerű oktatásban vehetik igénybe a menedékjogot kérő, menekült, menedékes, oltalmazott vagy humanitárius tartózkodási engedéllyel rendelkező gyerekek után járó támogatást, feltéve, ha az iskola a tanulók nevelését, oktatását központi pedagógiai program adaptálásával szervezi meg.

¹⁸ Sík Endre: Magyar Tudomány 2013. március <http://www.matud.iif.hu/2013/03/01.htm>

¹⁹ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/hel2013_menekulhun_final.pdf

közötti fiúk, ám akadt arra is példa, hogy ennél lényegesen fiatalabb, 5 éves gyerekeket fogtak el a rendőrség munkatársai.”

Ezek a fiatalok nem jelennek meg az iskolarendszerben, a menedékjogot kérő magyarországi viszonylatban középiskolások korúak száma a 2012/2013-as tanévben csak 120 fő volt a 3. táblázat adatai szerint. Magyarországon még a fővárosban is alacsony a külföldiek aránya, a lakosságnak 2,1 százaléka volt (35 336 fő) volt külföldi állampolgár, ennél magasabb arány csak Szegeden jelentkezett, ahol a lakossághoz viszonyított harmadik országbeli külföldiek aránya 3,3 százalék²⁰ volt 2009-ben.

Mint a bevezetőben szerepel, a ColourSchool program is számolt ezzel a lehetőséggel, hogy a szomszédos és több nyugat-európai országhoz képest alacsony migrációs trend megfordulhat. Az élet úgy hozta, hogy a program és az iskolai tanév végére jelentős változások történtek, 2013 első félévében több mint háromszor-négyszer annyi külföldi állampolgár (regisztrált menedékkérő) érkezett hazánkba, mint a korábbi években.

5. tábla: Menedékkérelmet benyújtók száma

Menedékkérelmet benyújtók száma - 2013 (hó)	január	február	március	április	május	összesen
fő	300	672	1350	1966	3337	7625

Forrás: Magyar Helsinki Bizottság

Az öt idegenrendészeti fogda, és két menekülttábor mellett újabb menekülttábor nyílik meg Győrhöz közel, Vámoszabadiban²¹. A menekülttábor megnyitása összefüggésben állhat azzal a legnagyobb és visszalépést jelentő változással, hogy egy törvényi módosításnak köszönhetően Magyarország az összes hazánkba érkező menedékkérőt, ún. menekültügyi őrizetbe vehetik a jövőben.

A 2013 évben jelentkezett ugrásszerűen megnőtt menedékkérőkkel nem tudni, hogy a mindennapi életben majd integráltan, vagy a szigorúbb szabályozásnak köszönhetően, a többségi társadalomtól inkább izolálva, menekülttáborokban vagy menekültügyi őrizetben fognak-e élni. A menekülttáborokkal, közösségi szállásokkal kapcsolatos lakossági és politikai hangulatkeltésekre is több példa volt mind a 2012 és a 2013 évben is, amelyek negatív hatással lehetnek a helyben élőkre. Egy, a programban részt vett kilencedikes gimnazista válasza arra a

²⁰ Kőszeghy Lea: Külföldiek magyarországi városokban a harmadik országbeli külföldiek térbeli eloszlása a főváros területén belül sem egyenletes, 50%-uk 6 kerületben – X., XIII., XIII., XI., II., XIV koncentrálnak. Arányát és számát tekintve is kiemelkedő a harmadik országbeli külföldiek koncentrációja a főváros X. valamint VIII. kerületében.

²¹ Idegenrendészeti fogdák: Békéscsaba, Nyírbátor, Kiskunhalas, Budapest Reptér, Győr. Menekülttáborok: Debrecen: nyitott menekülttábor, ahol a menekültügyi eljárás ideje alatt tartózkodhatnak a menedékkérők. Bicske: elismert menekültek részére fenntartott integrációs központ. Fót Gyermekközpont. Balassagyarmat közösségi szállás.

kérdésre, hogy milyen pozitív vagy negatív gondolatai jutnak először eszébe, ha egy külföldivel találkozik a következő volt:

„*Lehet, hogy aranyos és jó fej, de lehet hogy nem... Lehet hogy nem jó fej, de amúgy semmi. De: Az arab bevándorlók megerősöklják a nőket, és azt hiszik itt is olyan nőelnyomó kultúra van, mint náluk! Ha ilyen szörnyű eset történik, azonnal ki kellene toloncolni az országból, hogy tanulhassanak belőle. Ezt azért mondom, mert a menekülttábor közelében élek, és nagyon veszélyes a környék, nem azért, mert rasszista vagyok, hanem a testi biztonságomat félttem!*”

6. tábla: Bevándorlási Hivatal vizsgálati eljárásban született döntések

Részletes vizsgálati eljárásban született döntések				
	2011.	2012.	Változás	Változás %-ban
Menekültkénti elismerés	5	19	14	280,00%
Oltalmazottkénti elismerés	41	88	47	114,63%
Visszaküldési tilalom önálló megállapítása	3	5	2	300,00%
Elutasítás	114	148	34	29,82%
Megszüntetés	164	87	-77	-46,95%

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal

Annak az esélye, hogy menekültként vagy oltalmazottként elismerjenek valakit Magyarországon az 6. számú táblázat adatai alapján is érzékelhető, hogy igen alacsony. Kérdés, hogy a menekülttábor közelében élő középiskolás véleménye lesz markáns a jövőben vagy utóbbi gondolat lesz inkább jellemző: „*Az egész program lényege, hogy tanuljunk meg velük együttélni, ne külső alapján ítéljük, fogadjuk be őket. Ők már az ország részei.*”

2.5. Migránsok a médiában: Ha nem lehet a migránsokat empirikusan megismerni, lehetőség van még megnézni őket a televízióban, médián keresztül tájékozódni. A probléma ezzel annyi, hogy a migránsok vagy nem kerülnek be még a hírekbe sem, vagy ha igen, akkor a cigányokról szóló tudósításokhoz hasonlóan negatív konnotációval. Az ombudsman²² 2013-ban elkészült jelentéséhez a Médiatanácstól kapott tájékoztatás szerint: „a nemzetiségek mindössze 2-3%-os arányban jelentek meg a vizsgált műsorszámokban, a leggyakrabban a közszolgálati híradókban, a legritkábban a kereskedelmi médiaszolgáltatók híradásaiban. A közszolgálati és közéleti műsorokban, valamint a magazinműsorokban a határon túli magyarok, a kereskedelmi híradókban pedig a romák megjelenítése dominált. A bevándorlók, migránsok megjelenítése csupán 1-2% körüli volt. Jelentős adat, hogy míg a hazai nemzeti kisebbségek elsősorban külpolitikai, kisebb részben kulturális – és szakpolitikai témákban jelentek meg, a romák

²² Az alapvető jogok biztósának Jelentése az AJB-1199/2013. számú ügyben

(amellett, hogy a többi kisebbségnél gyakrabban szerepeltek) a leggyakrabban a bűnözés kontextusában tűntek fel. Szintén jellemző a bűnözés kontextusában való reprezentáció a migránsok esetében.”

3. A programban részt vevő diákok előítéletei

3. 1. *Cigány, zsidó padtárs:* A középiskolásoknál is célszerűnek láttuk, hogy ne csak a migránsokkal, hanem a cigánysággal, a zsidósággal kapcsolatosan is megkérdezzük a véleményüket. Ligeti György középiskolásokat érintő reprezentatív kutatáshoz²³ hasonlóan, különböző dimenziók alapján mértük a diákok más csoportokhoz viszonyított társadalmi távolságát. A társadalmi távolság méréséhez alkalmazott *Tolerancia 2005* kérdőívvel kapcsolatban a szerzők részéről az a kritika fogalmazódik meg, hogy a diákok rövid idő alatt kevésbé képesek jól átgondolt válaszokat adni, és nem várhatók tőlük olyan reakciók, mint amilyeneket egy valódi helyzetben *éreznének*. Az említett kutatás adatai szerint a diákok több mint felét *nem zavarta volna*, ha a padtársa szlovák, holland, amerikai stb., csak ha cigány vagy romániai román lenne. Ligeti egyik megállapítása szerint a különböző csoportokkal szemben elutasító választ adó középiskolás nem biztos, hogy egy valós élethelyzetben is elutasítóan viselkedne, a középiskolások előítéleteinek mélyebb megismeréséhez a legnehezebben mérhető, mindennapi diszkriminációs aktusok vizsgálata vinne közelebb²⁴.

7. tábla: Padtársa, összehasonlítás

Mit szólna hozzá, ha cigány/zsidó lenne a padtársa?	2005 Tolerancia	2013	2005 Tolerancia	2013
Válaszok %	Cigány	Cigány (N=194)	Zsidó	Zsidó (N=196)
Zavarna	44,3	46,9	18,3	25,5
Nem zavarna	33,3	30,4	53,7	41,3
Örülne neki	5,2	7,7	8,0	16,3
Nem tudom	11,3	14,9	14,5	16,8
Nincs adat	5,9	-	5,6	-
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

2005 Tolerancia és a ColourSchool-kérdőív alapján

A felmérés során az anonim önbevallás módszerét alkalmazva, a diákok szüleinek és nagyszüleinek etnikai hovatartozására utaló két kérdést is feltettünk. A megkérdezett diákok közül 5,4% vallotta azt, hogy valamelyik szülője és 6,4% azt, hogy legalább az egyik nagyszülője cigány származású. Nem tudjuk, hogy a programban résztvevő diákok között milyen mértékű valójában a cigány tanulók aránya, elképzelhető, hogy valamivel magasabb a válaszokból tükröződő aránynál. A magukat cigány származásúnak valló középiskolások válaszait vizsgálva megállapítható, hogy pár cigány tanuló nem szeretne cigány padtársat, vagy nem tudja erre a kérdésre a választ. A származásra vonatkozó önbevallás alapján gyűjtött

²³ Ligeti György: *Sztereotípiák és előítéletek*. In: TÁRKI, Társadalmi riport, 2006, 373-389. – A *Tolerancia* vizsgálat együtt zajlott az International School Psychology Association (ISPA) 23 országra kiterjedő nemzetközi diákjogi kérdéssorával.

²⁴ Eröss Gábor-Gárdos Judit: *Az előítélet-kutatások bírálatához*. In: *A „rasszista” nyugdíjasoktól a kirekesztő iskolákig*. Educatio, 2007, 17-37. – A tanulmány felveti a mérésrel kapcsolatos problémát, amely a mindennapi életben megjelenő diszkriminációs aktusokat, helyzeteket vizsgálná a kérdezett anyagi helyzetének az előítéletességgel való összevetése helyett. Ligeti szintén nem tartja elegendőnek az előítéletek és sztereotípiák összevetését a tanulók különféle szocio-demográfiai háttéradataival.

adatok összesítése azt mutatja, hogy inkább a nem cigány tanulók válaszai tükrözik a fenti, cigányokat elutasító válaszokat. Az 7. táblázat adatai szerint, a 2005-ben mért adatokhoz (18,3%) képest jelentősen magasabb a zsidók elutasítása a diákok körében, mint 2013-ban (25,5%), ugyanakkor kétszer nagyobb arányban örülnének zsidó padtársnak (16,3%) mint a korábbi *Tolerancia* kutatásban (8,0%). Ugyanez tapasztalható a cigány tanulókkal kapcsolatban is csak kisebb különbséggel, a diákok 46,9%-át zavarná és csak 7,7% örülne annak, ha cigány padtársa lenne.

8.tábla: Padtársa ColourSchool

Mit szólna hozzá, ha cigány/zsidó lenne a padtársa?	2012	2013	2012	2013
Válaszok %	Cigány (N=131)	Cigány (N=194)	Zsidó (N=134)	Zsidó (N=196)
Zavarna	59,5	46,9	32,1	25,5
Nem zavarna	20,6	30,4	41,0	41,3
Örülnek neki	5,3	7,7	7,5	16,3
Nem tudom	14,5	14,9	19,4	16,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

ColourSchool-kérdőívek

A program során kis eltéréssel ugyanazokat az osztályokat kérdeztük meg a két kérdőíves felmérés során. A második kérdőíves adatfelvétel a vidéki osztályokkal bővült, a budapesti elemszám egyes iskolákat érintően csökkent. Az előítéletes attitűdöket érintő kérdések típusa nem változott a két eltérő időben felvett kérdőívben. Az átlagosan 6-8 hónap különbséggel felvett kérdőívek között ugyanolyan mértékben csökkent a zsidó és a cigány padtársakkal kapcsolatos elutasítás mértékére adott válaszok aránya.

A cigány tanulók arányát a szülők származása alapján 2013 tavaszán 7,7%-ra, míg a nagyszülők származása alapján 6,6%-ra becsültük a korábbi, 2012 őszén történt kérdőíves adatfelvétel során, tehát a cigány tanulók aránya a mintában, szinte nem különbözik egymástól. Értékelhetjük-e a táblázat kedvező elmozdulást mutató eredményeit úgy, mint a program közvetlen hatását és eredményét vagy ez csak óvatos optimizmusra adhat okot? A 8. táblázatban látható, hogy 12,6%-kal csökkent azok aránya, akiket nem zavarna, ha cigány padtársuk lenne és azok aránya is, akiket nem zavarna zsidó padtárs, illetve több mint kétszeresére nőtt azoknak az aránya, akik örülnének zsidó padtársnak. A semleges véleményt megfogalmazók (*nem zavarna*) aránya szintén növekedett a cigányokat padtársuknak fogadók esetében.

A programban részt vett diákok „aha-élményről”, elgondolkodásról is beszámoltak. A különböző dimenziók mentén mért kérdésekre adott válaszok szerint is többségében pozitívan értékelték a programot. A programba bevont középiskolások a ColourSchool programot és az

első kérdőíves adatfelvételt megelőzően még nem vettek részt érzékenyítő programban. Így önmagában ez a táblázat is utalhat a program attitűdváltozást előidéző hatására, de nem magyarázza azt. Megjegyezzük, van olyan, pedagógusok attitűdjait érintő hatásvizsgálat, amely azt mutatta, hogy a tanárok körében a továbbképzést követően semmit nem változtak az előítéletek.²⁵

A javuló adatok összefügghetnek az életkori sajátossággal, a formálhatósággal, a nevelhetőséggel, a pedagógiai munka eredményességével. Egy pedagógus-továbbképzés, amely a felnőttek nehezebben változtatható attitűdjait kénytelen megcélozni, már az életkori sajátosság miatt is jelentős hátránnyal indul az elvárt hatékonyságot tekintve egy diákokat célzó programmal szemben. A cigányokkal kapcsolatos sztereotípiáik kismértékben javultak a megkérdezetteknek a további kérdésekre adott válaszokat nézve. Azzal, hogy a cigányok teljes mértékben magyarok, a program elején a diákok háromnegyede nem értett egyet, 65,2 százalékuk szerint a cigányok szeretnek lopni, míg 36,2 százalék szerint a cigány gyerekek butábbak a többiekénél. Csak a válaszadók fele nem értett azzal, hogy a cigányok csak azért nem dolgoznak, mert nem kapnak munkát.

A második adatfelvételkor, már csak a diákok fele nem értett egyet azzal, hogy a cigányok teljes mértékben magyarok, és 56,1 százalék szerint szeretnek lopni, 33,5 százalék szerint butábbak a cigány gyerekek, és kisebb arányban (48,3%), de közel minden második diák továbbra is a cigányokat teszi hibássá azért, hogy nem dolgoznak.

A tanulók több mint harmada szerint a zsidók összetartóbbak más népeknél, a 37% körüli átlag, lényegében nem változott a két lekérdezőkor. Először a diákok 39 százaléka, később a 41 százaléka válaszolta azt, hogy a zsidók teljes mértékben nem magyarok. A diákok negyede (25% - 26,2%) szerint a politikát ők irányítják, bár a diákok (42%-41%) jelentős része nem tudta eldönteni a választ. Minden második diáknak meggyőződése, hogy a zsidók mások, mint a magyarok. A zsidókkal kapcsolatos vélekedések jelentősen csak az utolsó kérdésre adott válaszokat illetően javult, 2013 tavaszán már csak 37,4 százaléka gondolta, hogy a zsidók mások, mint a magyarok.

3. 2. *Padtárs külföldiek:* Ha a táblázatban megnézzük a nyugat-európaiakkal, a szomszédos országokban vagy a hazánkban nagyobb számban élő külföldiekkel kapcsolatos tanulói véleményeket, akkor a két adatfelvétel és Ligeti György 2006. évben megjelent vizsgálata között a legtöbb esetben alig találunk lényeges különbséget. Terjedelmi okok miatt valamennyi adatot nem, csak a 2006. évi eredmények összesített átlagait szerepeltetjük az alábbi táblázat utolsó oszlopában. A hat év különbséggel felvett adatokat tekintve első látásra úgy tűnik, hogy

²⁵ Fehérvári Anikó-Liskó Ilona: Hatásvizsgálat a HEFOP által támogatott integrációs program keretében szervezett pedagógus-továbbképzésekről. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2008, 156. /Kutatás Közben 281./

a középiskolások attitűdjei szinte nem változtak, vagy valamelyest negatívabbak lettek. A 2006-os kutatás idején nagyobb arányban örültek volna vagy nem zavarta volna őket egy szlovák, arab, zsidó vagy egy romániai román padtárs, viszont a cigányokkal kapcsolatos vélemények szinte megegyeznek.

9. tábla: Padtárs, többi külföldi

ColourSchool-kérdőív	2012	2012	2012	2013	2013	2013	2005 Tolerancia
„Mit szólnál hozzá, ha padtársad ... lenne?”	Nem zavarna%	Örülnek neki %	Összesen %	Nem zavarna %	Örülnek neki %	Összesen %	Összesen %
Amerikai	40,9	53,3	94,2	37,1	53,3	90,4	84,0
Holland	56,9	28,5	85,4	47,2	36,0	83,2	83,4
Német	59,4	26,6	86,0	42,1	40,1	82,2	78,9
Fekete	54,3	28,7	83,0	44,1	32,8	76,9	77,2
Romániai magyar	60,9	10,9	71,8	49,5	22,2	71,7	73,8
Szlovák	59,8	6,1	65,9	52,3	16,1	68,4	72,4
Kínai	57,7	10,0	67,7	46,5	17,7	64,2	65,8
Arab	45,9	9,8	55,7	44,3	14,9	59,2	64,1
Zsidó	41,0	7,5	48,5	41,3	16,3	57,6	61,7
Romániai román lenne	27,8	3,2	31,0	35,2	10,4	45,6	49,2
Cigány lenne	20,6	5,3	25,9	30,4	7,7	38,1	38,9
Török	54,5	8,2	62,7	46,4	14,9	61,3	-
Kurd	27,4	2,4	29,8	36,3	10,4	46,7	-

2005 Tolerancia és a ColourSchool-kérdőív alapján

A ColourSchool-program 2012. és 2013. évi összesített adatai a két változó mentén (nem zavarná + örülne neki) a program végére elvileg megegyező vagy gyengébb összesített értékeket mutat. A program végén több diák örült volna arab, zsidó vagy romániai román és kurd padtársnak. A diákok véleményére vonatkozó fejezetben látható, hogy a ColourSchool program foglalkozásai során a másság megismerése és a migránsokkal kapcsolatos ismeretek megszerzése erősen motiválta a tanulókat, kíváncsiak és nyitottak voltak, amikor egy külföldivel volt alkalmuk találkozni és beszélgetni.

„Eddig különösebben nem foglalkoztam ezzel a dologgal, nem érdekelt. Most egy kicsit elgondolkoztattott, hányan laknak itt. Van, akiről nem tudjuk, hogy bevándorló, és itt lakik húsz éve.” (9. szakközépiskolás fiú)

A 10. táblázatban a nagyobb különbség a társadalmi távolság-közelség mérésének során adott pozitív válaszok emelkedésében mutatkozik szembeűnően. A ColourSchool program végén a külföldiekkel és más etnikai vagy kisebbségi csoportokkal kapcsolatos távolság mértékének változása jelentős és attitűdváltozást feltételez. Mind a 2005. évi, és a 2012. évi kérdőíves adatfelvételhez képest is nagyobb arányban örülnének a középiskolások annak, ha a padtársuk egy nem magyar diák lenne. A semlegesebb (*nem zavarna*) válaszok csökkentek,

míg a pozitív válaszok (*örülnék neki*) szignifikáns emelkedése adja ki az összesített válaszok eredményét.

10. tábla: Padtárs, többi külföldi - örülne

ColourSchool kérdőív	2012	2013	2005 Tolerancia
„Mit szólna hozzá, ha padtársad ...lenne?”	Örülnék neki %	Örülnék neki %	Örülnék neki %
Amerikai	53,3	53,3	33,8
Holland	28,5	36,0	24,7
Német	26,6	40,1	24,9
Fekete	28,7	32,8	22,3
Romániai magyar	10,9	22,2	17,2
Szlovák	6,1	16,1	9,9
Kínai	10,0	17,7	14,8
Arab	9,8	14,9	11,1
Zsidó	7,5	16,3	8,0
Romániai román lenne	3,2	10,4	5,6
Cigány lenne	5,3	7,7	5,6
Török	8,2	14,9	-
Kurd	2,4	10,4	-

2005 Tolerancia és a ColourSchool-kérdőív alapján

A kérdőíves adatfelvétel a 2005. évi felméréssel ellentétben nem reprezentatív, így minden középiskolás diákra vonatkoztatható, általános megállapításokat nem lehet tenni.

„Elvenni egy szudáni lányt? Hát, kétszer is meggondolnám, nem tudom. Biztos nehéz lenne alkalmazkodni a kultúrájához. Nem ítélem el őket, de mindig ott lesz, hogy te egy kicsit barnább bőrű vagy... Ezt nem lehet kioltani az emberekből.” (10. szakközépiskolás fiú)

„Tőlem is egyszer feketék elvették a telefonomat, napokig nem mertem utcára menni. De ez nem az összes feketére vonatkozik, hogy rosszak, hanem arra az egyre, aki elvette. Nem lehet általánosítani. De soha nem tudhatjuk, jó vagy rossz, csak ha megismerjük. Egy darabig rossz érzésem volt velük szemben. Fehér ember is lehetett volna. Akárki lehet rossz vagy jó. Nem szabad elítélnünk elsősre.” (10. gimnazista lány)

11. tábla: Migránsokkal kapcsolatos vélekedések

Állítások	Egyáltalán nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Inkább egyetértek	Teljes mértékben egyetértek	Nem tudom	Összesen
2012 N=138						
2013 (N=199)						
A Magyarországon élő más nemzetiségűek, külföldiek, bevándorlók ugyanolyan jogokkal kell, hogy rendelkezzenek mint a magyarok	15,8%	20,1%	36,0%	18,7%	9,4%	100%
	11,1%	21,1%	38,7%	16,1%	13,1%	100%
A külföldiek, bevándorlók csak gazdasági előnyök miatt jönnek Magyarországra	10,9%	32,6%	17,4%	12,3%	26,8%	100%
	11,6%	26,8%	23,7%	7,6%	30,3%	100%
A külföldi, bevándorló gyerekek butábbak a többiekénél	34,5%	33,1%	5,0%	5,0%	22,3%	100%
	39,6%	29,9%	5,1%	3,0%	22,3%	100%
Legtöbb bevándorló szeretne dolgozni, és csak azért nem tud, mert nem kap munkát	17,4%	15,9%	31,9%	15,2%	19,6%	100%
	5,5%	14,6%	38,2%	16,6%	25,1%	100%

ColourSchool-kérdőív

A táblázatban a 2012 őszi és a 2013 tavaszi kérdőívek kérdéseire adott válaszok láthatóak, a szürkével jelölt sorokban a program végén felvett adatok. A válaszadók ugyanolyan arányban inkább támogatják a Magyarországon élő más nemzetiségűek, külföldiek, bevándorlók egyenlő jogait a program előtt és után, ugyanakkor kevesebben voltak, akik a program után elutasították volna a külföldieket megillető jogegyenlőséget (*egyáltalán nem + inkább nem* válaszok különbsége 3,7%, de ugyanilyen arányban nem tudták eldönteni a diákok erre a kérdést a választ). Az 1. fejezetben is szerepelt, hogy a gazdasági előítéleteikkel kapcsolatos vélekedésük jelentősen nem változott, bár átrendeződés van a válaszok erősségét illetően (bevándorlók csak gazdasági előnyök miatt jönnek Magyarországra) közel változatlan maradt az elutasítás mértéke. A diákok attitűdje javult, minden második egyetért (inkább egyetért + vagy teljes mértékben) azzal, hogy a bevándorlók szeretnének dolgozni, de csak azért nem tudnak, mert nem kapnak munkát. Igaz a bizonytalan válaszok aránya is emelkedett. A középiskolások kulturális félelmei viszont valamelyest csökkentek a program végére. Míg a program elején minden harmadik diák a külföldiek befogadását kulturális szempontból ártalmasnak tartotta, a program végén már csak minden negyedik utasította el ugyanezt. Kortársaik elutasítása nem változott jelentősen és kedvezőtlenül, mindkét időszakban a megkérdezett diákok háromnegyede elutasítja, hogy a bevándorló gyerekek butábbak lennének a többiekénél.

4. A pedagógusok szemszögéből

4. 1. *A tanárok szerepe:* mint résztvevő megfigyelő, és mint aktív résztvevő is megjelent az iskolai komplex drámafoglalkozásokon. A filmet követő foglalkozásain viszont nem vettek részt, azokat kívülről figyelték. Az osztályfőnököknek/kísérő tanároknak minden egyes alkalommal felajánlották a drámapedagógusok, hogy vagy teljes mértékben részt vesznek a foglalkozásban (elveygylnek a gyerekek közt – végigcsinálják ők is a játékokat/feladatokat), vagy külső szemlélőként vesznek részt a foglalkozásokon. Általában a részvételt, igen fontosnak értékelték, nem kísérő tanárok akartak lenni. A pedagógusokat megkérdeztük arról, hogy jelenlétük segítette-e vagy hátráltatta a diákok kibontakozását, netán semleges volt minden szempontból.

„Igen. Azt láttam, a gyerekek sokkal konformabbak, mint amit mi feltételezünk róluk. Ez sok mindent segít megérteni.”(Z. tanár)

„Hogy mi érdekelt engem? Őket is megismerni. Kilencedikesek, szeptember óta vagyok az osztályfőnökük. Van, aki aktív, van, aki csöndben van. Bent voltam a legelső foglalkozáson, a filmet együtt nézzük, érdekel, hogy mit vált ki belőlük. Meglepetést okozott egy-két diák. Volt aki kellemes csalódást okozott.” (T. tanár)

A diákokat érintő foglalkozások nyomon követése, saját pedagógiai, nevelői munkájuknak segítéseként értékelték, egyszerűen fogalmazva, kíváncsiak voltak a gyerekek foglalkozásokon megfigyelhető reakcióira. A foglalkozásokat követően az osztályfőnöki órák keretében folytatódott a program a diákokkal, rendszerint sor került a filmek és a drámapedagógiai elemekre épülő gyakorlatok értékelésére, megbeszélésére. Több pedagógus, - aki szintén nagy érdeklődéssel és nyitottsággal vett részt a programon -, a foglalkozásokat követő levezető beszélgetéseket hiányolta, azokat inkább a program időkeretein belül látta volna szívesen. A program egyik célja volt, hogy az élményalapú foglalkozások megindítsák a diákokat, motiválják őket a témával való további foglalkozásra, együtt a tanárokkal. Volt olyan tanár is, amelyik a tanév során az irodalom órákon a befogadás-kirekesztés mottót választotta. A tanári motiváció nem meglepő módon, erősen összefüggött a diákok foglalkozásokat követő szabadon választható feladatainak sikerességével.

„Azért van, vagy volt ott a helyem, mert a filmet én is megnéztem. Volt olyan aspektus, amiről később az osztályfőnöki órán beszéltünk. Mert ott nem került rá sor annyira, és a gyerekekben maradtak kimondatlan dolgok, megválaszolatlan kérdések. Ez az osztályfőnöki munkának is egy jó muníció. Másik, hogy a tanárok számára nagyon hasznos megfigyelni a gyerekeket ilyen helyzetben. Mikor nem kifejezetten iskolai környezetben vannak, hogyan viselkednek idegenekkel, hogyan reagálnak játékhelyzetekre, egymásra.” (U. tanár)

„Ha az iskolában van pl. szexuális felvilágosítás, kiküldik a tanárt, mert hogy a gyerekek nem fognak megnyílni előtte. Itt nem, nem zavarta őket, hogy ott vagyok.”(Z. tanár)

Az iskolák közül több a mássággal, esélyegyenlőséggel, társadalmi, etnikai szociális stb. különbségekkel különböző formákban foglalkozik. Ennek ellenére azok az iskolák is hiánypótló lehetőségként értékelték a ColourSchool programot, amelyek az átlagosnál több hangsúlyt fektettek valamilyen típusú társadalmi érzékenységet elősegítő programra. A pedagógusok szinte egybehangzó véleménye volt, hogy a megváltozott köznevelési törvény kevesebb lehetőséget ad nekik a jövőben arra, hogy a tantervi keretekben foglalkozzanak multikulturális vagy tolerancianövelő programokkal. A pedagógusok majd mindegyike osztályfőnök is volt egyben, néhányan pedig szabadidő szervezőként dolgoztak az iskolában. Kritikai észrevételként megfogalmazták, hogy a foglalkozások vagy a filmek kellő levezetése, lezárása nem volt megoldott a tanórán kívüli programon. A foglalkozások után különböző formában a továbbiakban is foglalkozni kellett a gyerekekben felmerült kérdések lezárásával.

„Jó volt, érdekes. De volt olyan, ami nem volt könnyen feldolgozható, nem látták az értelmét. Általában iskolaidőben volt, az is befolyásolta a véleményüket. Amikor a szabadidejüket vette el, az már kevésbé volt pozitívum. A film feliratozása volt még probléma, és hogy nem volt olyan pörgős a film. A mai film – Fel a kezekkel! – jobban tetszett nekik. Az Osztály nem tetszett nekik annyira. Nem is volt annyira átbeszélve, inkább rajzos foglalkozás volt, aminek véleményem szerint nem sok köze volt a filmhez. Én beszéltem át velük utána részletesen. Volt véleményük róla. (Zs. tanár)

„Az első film nagy hatással volt rájuk, sokáig beszéltek róla. Sok kérdést tettek fel ezzel kapcsolatban. Ők fiatalok, még nincsenek ezekkel a dolgokkal tisztában.”(A. tanár)

4.2. Tanárok elvárásai: A pedagógusok elvárásai a programmal és a diákokkal kapcsolatban abban a tekintetben voltak általánosak, hogy ne csak a migránsokkal kapcsolatban legyenek toleránsak a diákok, hanem általában a mássággal kapcsolatban javuljon a tanulók elfogadó attitűdje, figyelembe véve, hogy a szülői háttérrel, az ott kialakult és meggyökeresedett véleményekkel nehéz szembe menniük, azokon változtatniuk.

„Én magam is egy toleráns és nagyon liberális szemléletű valaki vagyok, szeretném, ha a gyerekek is nem ezt a vonalat követnék, ami mostanában van, hogy konzervatív, kevésbé toleráns, kevésbé elfogadó környezet. Én megértő és empatikus vagyok. Az osztályomat is így kezelem. Ez olyan program, amivel ez az érzékenység fokozható.” (D. tanár)

„Ez egy állami iskola. Van, aki jómódú, van, akinek nem ingatta meg a jómódúságát a válság. Bennük sokkal kevesebb az előítélet, sokkal empatikusabbak. Akiknek megélhetési gondjaik vannak, ők sokkal előítéletesebbek. Vannak szegény diákok, egymásról ezt nem tudják. Bennük szégyen van emiatt. A szokásos, elszomorító

vélemény megvan róla, ők hogy állnak hozzá. Az sem túl pozitív és nem túl toleránsak, a magyarok általában. Ez osztályra is levetíthető ugyanígy. A diákoknak kell, hogy beleképzeljék magukat mások helyébe. Azzal, hogy bemutatják a problémákat, lehet segíteni. De amit otthonról hoznak, azt nehéz megmásítani, újat felépíteni. A barátok véleménye is mérvadó. (Zs. Tanár)

„A film kapcsán nem került elő egyáltalán, de a cigányozásba más alkalmakkor sikerül sajnós belecsúszni. Pl. olyan helyen mentünk vonattal, ahol több lepukkant ház volt, akkor előtört belőlük. Meg hogy miért félnek késő este hazamenni. Szeretném megnézni velük a Hiányzó padtárs című előadást, ez kifejezetten erről szól.” (A. tanár)

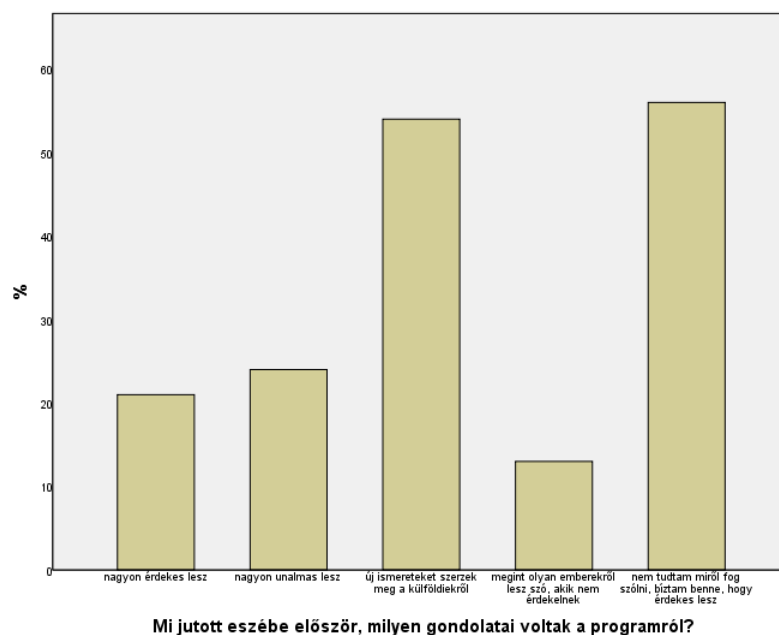
5. A diákok véleménye a foglalkozásokról

5. 1. *Köznevelési illeszkedés:* A Nemzeti alaptanterv (110/2012. (VI. 4.) Korm. rend. a Nemzeti alaptanterv bevezetéséről) az interkulturális ismeretek elsajátítását és a kulturális sokszínűség tiszteletben tartását az idegen nyelvi kommunikáció, a szociális és állampolgári kompetenciák keretében írja elő. Az alaptanterv szerint a pozitív attitűd magában foglalja a kulturális sokféleség tiszteletben tartását és a nyelvek, kultúrák közötti kommunikáció iránti érdeklődést és kíváncsiságot. Bár az ilyen jellegű ismeretek elsajátításának követelménye a korábbi Nemzeti alaptantervben (243/2003. (XII. 17.) Korm. rend. a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról) is megjelent, a kidolgozott és eddigiekben is elérhető iskolai vagy iskolán kívüli interkulturális programok csak elvétve jelentek meg az iskolákban. A vizsgálat keretében megkérdezett gyerekek többsége arról számolt be, hogy általános iskolai tanulmányai során a ColourSchoolhoz hasonló programban nem vett részt. A megkérdezett diákok 14,4%-a válaszolta azt, hogy középiskolai tanulmányai során volt alkalma tolerancianövelő, érzékenyítő programot megismernie.

A diákok nagy része számára kötelező volt a program, 18% szerint tanáruk ajánlotta, míg 14%-uk esetében az 50 órás önkéntes közösségi szolgálat idejébe számított bele a programban eltöltött idő. Ezekben az iskolákban több önkéntes programban is lehetőség volt részt venni, több diák más programot választhatott a ColourSchool-program helyett.

„ A 9. osztályosoknak már végezniük kell szociális munkát. Komplex dolog, nemcsak szociális munka van benne. Elég tágan értelmezhető, mit is jelent a kötelező önkéntes munka. Ez az első fázis. Nem csak a hátrányos helyzetűekkel való foglalkozást jelenti, hanem hogy tanuljon hátrányos helyzetű csoportokról, vagy olyan foglalkozásokon vegyen részt, ami érzékenyíti. Két osztály 90%-a vett részt ezen a programsorozaton. Van, aki nem tudta megoldani a délutáni elfoglaltságot, van, aki más programot választott.” (D. tanár)

5. 2. *Diákok előzetes várakozásai, program értékelése:* A diákok egyharmada érdekesnek ígérkező programra számított, egyharmada pedig azt várta, hogy új ismereteket szerez a külföldiekkel kapcsolatban, 12,5%-uk nagyon érdekes programra számított és 4,3% számított arra, hogy nagyon unalmas lesz (12. tábla).

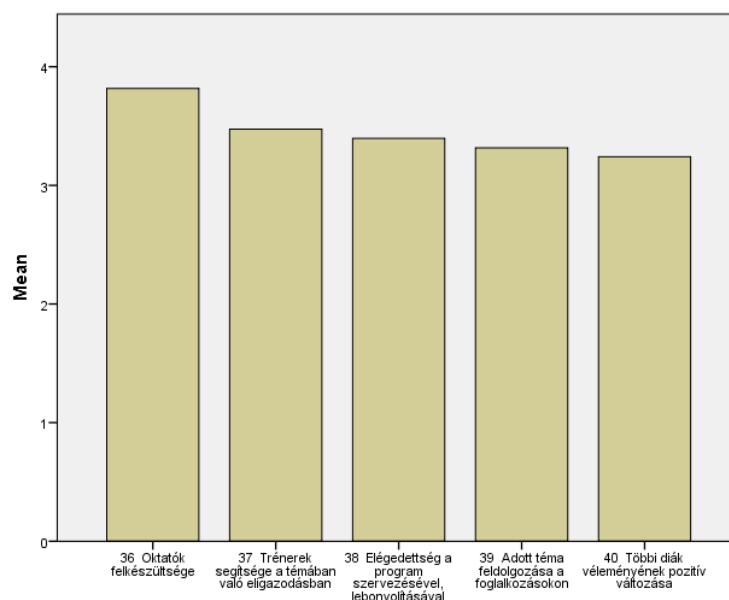

12. tábla: ColourSchool 2013

A középiskolások egy 1-től 5-ig tartó skálán értékelték, mennyire voltak elégedettek a trénerekkel, milyen volt a foglalkozást tartók felkészültsége, mennyiben segítettek a témában való eligazodást, milyenek voltak a foglalkozásokon alkalmazott feladatok, és általában a program mennyiben segítette elő a diákok migránsokkal kapcsolatos véleményének pozitív változását.

„Mindenki megnyílt, el tudunk lazulni. Fontos volt, hogy partnerként kezeltek minket a trénerek.” - „Nagyon jók. Főleg a filmek. De volt olyan feladat, ami nem kapcsolódott a filmhez. Nem tetszett például, amikor szemétből kellett építkezni. Az ötlet jó, csak fura volt.”

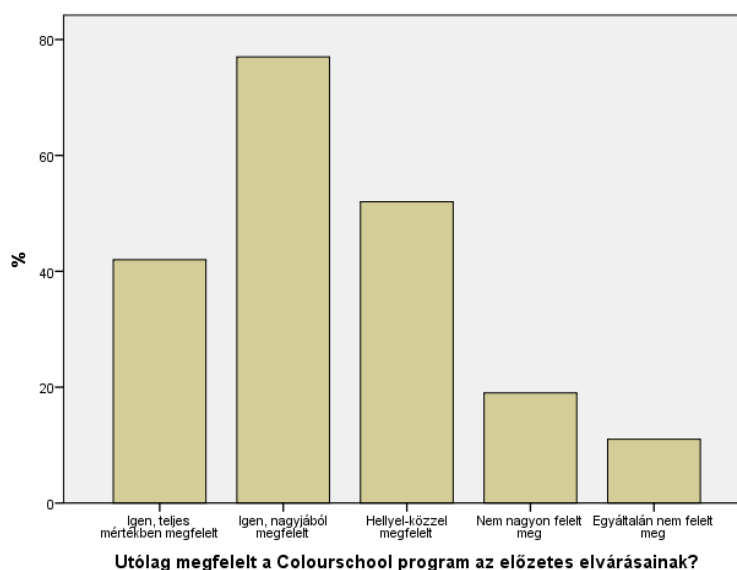
Az értékelések megoszlása a skálán 3,8 és 3,2 között mozgott, igazán jelentős különbség az egyes elemeket tekintve nem volt jellemző. A 4,0 értékhez közelítően jobb teljesítményre értékelték a foglalkozást tartó trénerek felkészültségét és a tőlük kapott segítségnyújtást a migráns csoportokkal kapcsolatos témákban történő eligazodásban, az azokban történő elmélyülésben (13. tábla).

13. tábla: ColourSchool 2013

„Érdekes volt, sok új dolgot tudtam meg. Legyen több film!” „Könnyedek voltak a trénerek. Jól szórakoztunk.” (Két diák pozitív véleménye egy olyan osztályból, ahol a tanulók 90%-a hasznosnak és érdekesnek tartotta a programot.)

A diákok kisebb mértékben, de szkeptikusak voltak azzal kapcsolatban, hogy a program mennyire fejt ki hatását más diákok körében, vagy másik középiskolában. A tanulók együtöde szerint egyáltalán nem lehet elérni a programmal az attitűdök pozitív irányú változását, viszont a teljes mértékben vagy alapvetően elégedettek a válaszadók hatvan százalékát teszik ki. A programot a diákok közel 60%-a (teljes mértékben + nagyjából elégedett válaszok együtt) az előzetes várakozásaikhoz képest megfelelőnek ítélte, 26% elvárásainak helytel-közzele felett meg, és a válaszadóknak csak 15%-a volt elégedetlen a programon történő részvételt követően.

14. tábla: ColourSchool 2013

A konkrét foglalkozások értékelését illetően igazán nagy különbségek alig mutatkoztak, a kérdőívekre adott válaszok az interjúkkal egybevágóan átlagos, kicsit tartózkodó véleményeket tükröznek. A drámapedagógiai eszközökre épülő, komplex iskolai tréninget többségében pozitívan, az értékelésben a második helyre tették a diákok. A mozifilmek kissé megosztották a diákságot az életkor tekintetében, a kooperatív módszerekre épülő, ún. „festős” vagy „köves” játékokkal együtt. Az idősebb tanulók kevésbé értékelték pozitívan ezeket a programokat a fiatalabbakhoz képest. A középiskolások fele 15-16 éves volt, a diákok nem elhanyagolható része saját évfolyamánál idősebb volt (15 százalékuk 1995-ben, illetve 1994-ben született). A programban részt vett tanulók ötöde tizenhetedik, 8,2 százalékuk tizennyolcadik évét és 2,6 százalékuk tizenkilencedik évét töltötte be 2013-ban.

„Az én véleményem a programmal kapcsolatosan az, hogy a mi korosztályunk nem tartja izgalmasnak és érdekesítőnek a kifestős, rajzolás, építős „játékokat”. Én teljes mértékben elfogadom a bevándorlókat, de ha nem is fogadnám el őket, ez a program egyáltalán nem értem, hogy miért fogadtatná el velem őket, de hangsúlyozom, én elfogadom a bevándorlókat és semmilyen rossz véleményt nem tudok nyilvánítani róluk.” (10. osztályos tanuló)

A program tevékenységei, a foglalkozások, önálló egységenkénti értelmezése és elemzése, csak körültekintéssel lehetséges, mivel a foglalkozások a játékfilmekhez, és szorosan egymáshoz kapcsolódtak. A filmekkel kapcsolatban néhány olyan kritikát is megfogalmaztak a tanulók, amelyeket nem problémaként kell értékelni (nem szinkronizált, hanem feliratos mozifilmek), de előfordult, hogy olyan foglalkozások esetében is alacsonyabb értékeléseket adtak, melyek esetében a résztvevő megfigyelés, illetve az interjúk alapján nagyobb tetszési indexet prognosztizáltunk volna. Ezek közé tartozik például a video/média-foglalkozás vagy a bevándorlókomplexum építése kreatív feladat, ezért az alábbi értékelések csak igen óvatos becslésekre adnak lehetőséget.

„Vicces volt, hogy egy szemétkupacból ki kellett alakítani templomot, botanikus kertet és ezért komolytalannak éreztük. Sok értelme nem volt.” „A rajzos feladathoz rövid volt az idő. Azt kellett lerajzolni, mit érezhet egy bevándorló. Sok mindent tudtunk összeszedni egy emberről.”

5.3. Foglalkozások értékelése

15. tábla Mennyire voltak hasznosak a foglalkozások (%)

Foglalkozások	Nagyon hasznos volt	Hasznos volt	Unalmas volt	Értelmetlen volt	Nem vett részt rajta
Iskolai tréning	12,4	53,9	18,7	9,3	5,7
Az osztály c. nagyjátékfilm	11,3	44,6	22,6	12,3	9,2
Filmet követő video/média foglalkozás	5,7	52,3	17,6	15	9,3
Filmet követő „festős” foglalkozás	8,8	45,1	17,1	14,5	14,5
Találkozás, beszélgetés egy Magyarországon élő külföldivel	19,6	52,6	11,3	7,7	8,8
Kezeket fel, srácok! c. nagyjátékfilm	11,9	47,4	15,5	12,4	12,9
Filmet követő „köves” – idővonal, asszociációs foglalkozás	7,2	44,6	17,9	19	11,3
Bevándorló-komplexum építés	9,8	47,2	15,5	16,1	11,4
Az osztályfőnöki beszélgetések a program után	7,7	58,2	18	9,3	6,7

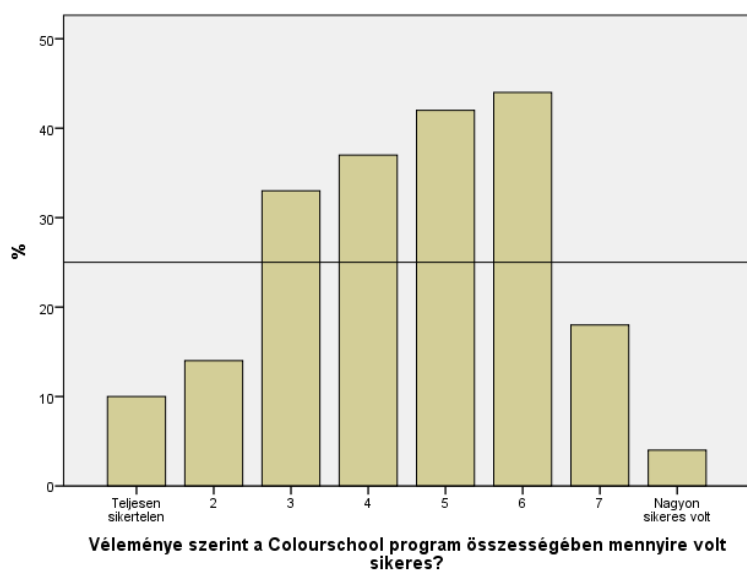
ColourSchool 2013

A foglalkozások közül a Magyarországon élő bevándorlókkal történő találkozást fogadták legnagyobb érdeklődéssel. A gyerekek több és hosszabb beszélgetéssel kapcsolatos igényüket fogalmazták meg, úgy érezték, hogy egy kézzel fogható és személyes találkozás vonzóbb, érdekesebb számukra, mint egy asszociációs feladatra épülő foglalkozás. A kritikák ebből a szempontból inkább két szélső póluson helyezkedtek el, a program erőltettsége szerepelt az egyik oldalon, míg a program elvontsága a másik oldalon. A középiskolások mintha a konkrét foglalkozásoktól várták volna, hogy „szervezzék” meg számukra azt az élményt, amit a migránsokkal kapcsolatos találkozás lehetősége adhat. A diákok külön feladatként választhatták, hogy további saját élményeket is szerezzék, például interjúkat készítsenek hazánkban élő külföldiekkel. A gyerekek egy része valószínűleg a kisebb ellenállás irányába elmozdulva kevésbé volt motivált ennek a külön feladatnak az elvégzésére, habár a foglalkozásokat követő beszélgetések iránti igényüket is megfogalmazták a gyerekek és a

tanárok. A diákok 58%-a válaszolta azt, hogy hasznosak voltak az osztályfőnöki óra keretében történő diskurzusok. A programalkotók előzetes elvárásai ebben az értelemben beváltak, az élményalapú foglalkozások megindították a diákokat és motiválták őket a témával való további foglalkozásra.

„Eddig különösebben nem foglalkoztam ezzel a dologgal, nem érdekelt. Most egy kicsit elgondolkoztattott, hányan laknak itt. Van, akiről nem tudjuk, hogy bevándorló, és itt lakik húsz éve.” (10. osztályos gimnáziumi tanuló)

A programot összességében egy nyolcfokú skálán is értékeltették a tanulókkal. Az 5-8 item értékeit együttesen tekintve 53% értékelte sikeresnek a programot. Mint korábban láttuk, az előzetes elvárásokhoz képest a teljes mértékben elégedett és nagyjából elégedett válaszadók együttes aránya a diákok körében magasabb, 60 százalék volt. Alacsonynak értékelhetjük (12%) a programot teljes mértékben, illetve alapvetően sikertelennek minősítő értékelések arányát (1.-2. itemre adott válaszok együtt). A fentebbi ötfokú skála (14. tábla) mutatja, hogy a diákok 15 százaléka volt elégedetlen utólag a programmal, a különbség nem tekinthető szignifikánsnak. Ha az 1-3. itemek értékeit együttesen nézzük, akkor a diákok 28,3 százaléka értékelte sikertelennek a programot.

16. tábla: ColourSchool 2013

„Időpazarlás. Eddig semmi bajom nem volt a bevándorlókkal, de a ColourSchool miatt már van.” - *„Ajánlanám másoknak, mert hasznos megtudni ilyeneket a körülöttünk élőkéről. Máskor kicsit megszervezettebb lehetne és kreatívabbak a feladatok. Egyébként nem volt rossz.”* - *„Én nem bánám, ha több külföldi élne Magyarországon.”* (három különböző diák véleménye a kérdőív nyitott kérdései alapján)

6. Program folytatásának lehetséges indokai – fontosabb megállapítások

- A honosításra vonatkozó szabályozás 2013-tól a magyar nemzetiségűek esetében egyszerűsödik, viszont aránytalanul hosszabb az ideje a Magyarországon élő külföldiek tekintetében. Az integrációs programokra, a bevándorlás-politikát erősítő, azt ösztönző, konkrét intézkedéseket sürgető programokra továbbra is szükség van.

Indoklás: A frissen honosítottak házasátársa is pár hónap alatt honosítható, ha a kérelem idején a kérelmező párja magyar állampolgár, és ők tíz éve házasok. Ezzel a kivétel a statisztika alapján is főszabállyá válik: 95 százalékban a magyar nemzetiségűek szereznek állampolgárságot a sajátjuk mellé, évente vagy 200 ezren, míg a többi pár száz külföldi tíz-tizenkét évet él Magyarországon, komoly hatósági ellenőrzés közepette, fizeti az adókat és rója a hivatali köröket a magyar állampolgárság elnyeréséig (Tóth, 2013).²⁶

- Az idegenellenesség, a TÁRKI által 2013 elején mért kisebb javulás ellenére jelentősen nem változott. Az előítélet-csökkentő, tolerancianövelő iskolai és iskolán kívüli programok relevanciája továbbra is indokolt.

Indoklás: Az idegenellenesség mértékének alakulása a rendszerváltást követő két évtizedben röviden így foglalható össze: 1992 és 1995 között gyorsan növekedett (15%-ról 40%-ra), 1996 és 2001 között előbb ingadozott (19 és 43% között), majd 2002-től kezdve 2011-ig kisebb ingadozások mellett (24–33% között) meglehetősen stabil volt. A 2012-es eredmény a mérlegelő gondolkodás eddig nem tapasztalt alacsony mértékét mutatja, ezzel párhuzamosan, a nyílt idegenellenesség 2012-ben újra, az 1995-ös és 2001-es hasonló magas értéket mutat (Simonovits-Szalai, 2013).²⁷

- Az oktatási programok megerősítése, jelenléte, a közoktatási intézmények megfelelő működése segítheti elő leghatékonyabban a bevándorlók integrációját.

Indoklás: A munka világában kevésbé, a gyerekeken keresztül sokkal könnyebben integrálódnak az EU-n kívülről érkező bevándorlók. Azokon a lakókönyvéken, ahol a bevándorlók és magyarok magánemberként szomszédi viszonyban vagy az oktatási intézményeken keresztül kerülnek egymással kapcsolatba, sokkal nagyobb valószínűséggel

²⁶ Tóth Judit: Migrációs Jogi Környezet Magyarországon. In: Magyar Tudomány, 2013. március

²⁷ Simonovits-Szalai: Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. Magyar Tudomány, 2013.

alakulnak ki a kooperáció kezdetleges csírái, melyek valamilyen módon a kisgyermek (létéhez) köthetők (Concordia Discors című kutatás alapján, TÁRKI).²⁸

- A magyarországi interkulturális oktatást a Migráns Integrációs Politikai Index III. (MIPEX) kedvezőtlen zéróként értékeli.

Indoklás: A hatóságok csak korlátozott és idejétmúlt információkat közölnek az oktatási programokról. Az iskoláktól nem várják el, hogy kielégítsék az újonnan érkezettek különleges szükségleteit és kihasználják lehetőségeiket, vagy hogy a társadalmi sokszínűségről beszéljenek a tanulóknak. 2006-ban bevezettek egy interkulturális pedagógiai programot; mivel azonban ez nem ír elő kötelező érvényű követelményeket, az iskolák megítélésére van bízva, hogy létrehozzák-e saját interkulturális pedagógiai programjukat, ideértve a bevezetést és a nyelvet. A 2006-os kezdeményezés nem ismert széles körben és a végrehajtása sem megfelelő: az értékelések azt mutatják, hogy a szórványos, önkéntes és projektalapú kezdeményezések hatása és fenntarthatósága gyenge”.²⁹

- A lakosság 2,2 százalékát tették ki a korábbi években az érvényes engedéllyel rendelkező, huzamosan itt tartózkodó külföldiek száma. 2013. január 1-jén a KSH adatai szerint az ország népességének az 1,4 százalékára csökkent ez az arány. A korábbi stagnáló migrációs trend a program ideje alatt azonban valamelyest megváltozott. A Magyarországon menedéket kérők száma 2013-ban, az előző évekhez képest megnövekedett: 2011-ben ez a szám alig haladta meg az 1600 főt, 2012-ben 2074 főt tartott nyilván a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, a 2013-as év elejétől májusáig terjedő időszakban pedig a számuk elérte a 7625 főt.

Indoklás: A program, pont a migrációs trendet jellemző változás elébe kívánt menni. Nem tudni, hogy a Magyarországra érkező külföldiek, harmadik országbeliek a jövőben is csak tranzit országnak választják-e Magyarországot. A migránsok egy része viszont célországként tekint az országra, Magyarország már eddig is az európai migrációs centrum perifériájává vált. Az állam és az immáron többségében államosított szociális, oktatási, foglalkoztatási területei nem rendelkeznek migránsokat érintő megfelelően kidolgozott integrációs politikával.

²⁸ Endre Sík, Boglárka Szalai. Concordia Discors. Understanding Conflict and Integration Outcomes of Intergroup Relations and Integration Policies in Selected Neighbourhoods of Five European Cities Budapest, October 2012 – A 2012 őszi lezárt nemzetközi Concordia Discors című kutatás alapján, amelyben Magyarországot a TÁRKI Társadalomkutatási Intézet képviselte, és amely az integrációs folyamatok jellegét vizsgálta a Budapesten élő bevándorlók és a helyi lakosok közös életén keresztül.

²⁹ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, A menedékkérő és menekült gyermekek és kamaszok hozzájárulásának javítása az oktatáshoz Közép-Európában, 2011. július, megtalálható a: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e9bf50615.html> oldalon. vagy a Magyarország, mint menedéket nyújtó ország, The UN Refugee Agency, 2012, 21p <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4f9691622>

7. Javaslato helyett – a hatásvizsgálat során megfogalmazott igényekre reagálva

- A középiskolások elmélyültebb, a hazai – de az európai, illetve Kelet-Közép-Európában folyó – migrációs folyamatokra vonatkozó ismeretszerzése.

A diákok egyrészt megfogalmazták, hogy több tárgyyszerű ismeretet is szívesen befogadtak volna, másrészt a program végén is igen felületes maradt a Magyarországon élő migránsokkal kapcsolatos ismeretük, ritkán léptek ki a sztereotipikus gondolati sémákból.

Az érzékenyítő program nem a lexikális ismeretekre helyezte a hangsúlyt, és előbbi megállapítás sem arra utal, hogy a több elméleti ismeret együtt kell járjon a drámapedagógiai fókuszú program jelentős módosításával. A diákok által is választható programelemek terén a hazai bevándorlókkal kapcsolatos ismeretek bővítése a program kereteit nem feszítik szét, az eddig alkalmazott drámapedagógiai, kooperatív technikákra épülő módszerek mellett a program továbbra is érdekes és befogadható lehet számukra.

- A pedagógusok szerepének konkrétabb megfogalmazása.

A tanárokat közvetlen célcsoportként aktívabban lehetne bevonni a programba, vagy ellenkezőleg, egyértelmű szerepek meghatározása esetén mellőzni is lehetne őket a programból. Nem a tanári részvétel ténye, hanem annak minősége a kérdés. A pedagógusok saját részvételüket fontosnak érezték, viszont nem volt egyértelmű, hogy az ő érzékenyítésük a programnak konkrét szándéka volt-e vagy sem.

- Életkori, korcsoportok közötti különbségekre történő reagálás.

A diákok közül a 10.-es vagy egyéb okból évfolyamtársaiknál idősebb tanulók fogalmazták meg nagyobb arányban elégedetlenségüket a foglalkozásokkal vagy a filmekkel kapcsolatban.

- Kimutatható a program – az eredeti céllal összhangban levő, attitűdváltozás felé mutató – közvetlen érzékenyítő hatása.

A programban részt vett, valamint a kérdőíves adatfelvétel és az interjúk tapasztalatai alapján a 9-10.-es középiskolások előítéletei megegyeznek a korábbi kutatásokban feltártakkal. A középiskolásoknak a program végén mért, a külföldiekkel, illetve cigányokkal, zsidókkal kapcsolatos elfogadás mértéke, a társadalmi távolságot tekintve jobb eredményeket mutat, mint a program elején. A bevándorlók befogadását kulturális

szempontból, kevesebb diák tartotta ártalmasnak a beavató program végén, mint a program elején.

- A programnak a köznevelési rendszer felé történő artikulációját javasolt folytatni annak érdekében, hogy a NAT-ban megfogalmazott elvek a gyakorlatban is kielégítőbben működjenek az interkulturális programok terén.

A ColourSchool innovatív megközelítése abban mutatkozik meg, hogy a potenciális befogadó közeg felől közelít a migránsok felé, nem pedig közvetlenül egy konkrét és akut, és egy adott iskolában felmerült problémára reagál. Az eddigi interkulturális programok az intézményekben már megjelent migráns gyerekekre és diákoknak próbálták meg utólag interkulturális programot bevezetni, gyakran alacsony hatékonysággal.

Hivatkozások

1. Ligeti György: Sztereotípiák és előítéletek. In: TÁRKI, Társadalmi riport, 2006, 373-389.
2. Erős Ferenc: Az előítélet-kutatás dilemmái. In: Neményi Mária-Szalai Júlia: Kisebbségek kisebbsége. A magyarországi cigányok emberi és politikai jogai. Új Mandátum, 2005, 353-375. – Erős szerint a csökkenés főképp abban mutatkozott meg, hogy kisebb lett a negatív állításokkal egyetértők aránya.
3. Csepeli György-Fábián Zoltán-Sik Endre: Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények. In: TÁRKI, Társadalmi riport, 1998, 458-489.
4. Lengyel György, Göncz Borbála: A befogadó társadalom bevándorlókkal kapcsolatos attitűdje In: Állampolgári Tanácskozás a bevándorlók integrációjáról. Budapesti, Corvinus Egyetem (2009)
5. Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-1199/2013. számú ügyben
6. Lengyel György, Göncz Borbála: A befogadó társadalom bevándorlókkal kapcsolatos attitűdje In: Állampolgári Tanácskozás a bevándorlók integrációjáról. Budapesti, Corvinus Egyetem (2009)
7. Bukus Beatrix: A migráns háttérű tanulók körére vonatkozó fogalmak és az adatgyűjtés összefüggésrendszere. Iskolakultúra 2011/1.
8. Fehérvári Anikó-Liskó Iona: Hatásvizsgálat a HEFOP által támogatott integrációs program keretében szervezett pedagógus-továbbképzésekről. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2008, 156. /Kutatás Közben 281./
9. Tóth Judit: Migrációs Jogi Környezet Magyarországon. In: Magyar Tudomány, 2013. március
10. Simonovits-Szalai: Idegellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. Magyar Tudomány, 2013.
11. Endre Sík, Boglárka Szalai. Concordia Discors. Understanding Conflict and Integration Outcomes of Intergroup Relations and Integration Policies in Selected Neighbourhoods of Five European Cities Budapest, October 2012
12. Magyarország, mint menedéket nyújtó ország, The UN Refugee Agency, 2012